

Gáspár Sándor

SZÉLJEGYZETEK AZ ERDÉLYI MAGYAR
KÉPZŐMŰVÉSZEZETHEZ¹

A lbumnak szokatlanul vastag és fedőlapja egyszerű, mint egy munkapéldányként szolgáló irattartónak, de illusztrációkkal teli lexikonnak ugyancsak ígéretes kötet, 220 képzőművész pályarajzával és életrajzi adataival, amely címe szerint az erdélyi magyar képzőművészetet mutatja be. A szerzők neve is bizalmat előlegez a könyvnek, hiszen Murádin Jenő, Szücs György, Vécsi Nagy Zoltán a hazai művészettörténet, műkritika, műelemzés legelismertebb személyiségei. A könyvnek mégis alig találni visszhangját, noha a történelmi (kis) korszakokat érzékeny és lényegre törő tanulmányokban mutatják be: a két világháború közötti 20-22 évet, a bécsi döntés 4 évét, a kommunista érának tekintett 44 esztendő, és külön a '90 utáni éveket. A fedőlap egyértelműbben jelzi: 919-től indít, vagyis a valóságnak megfelelően, amikor is a román hadsereg megszállta Erdélyt, és ténylegesen meghatározta a közigazgatási viszonyokat. De azonnal felvetődik a kérdés, előzmények nélküli az 1919 utáni erdélyi képzőművészet? Nyilván nem, mint ahogy azonnal el kell ismernünk azt is, hogy ez valójában területi meghatározás, nem stílusjegy, és azért fontos, mert egész társadalmat jellemez. Az erdélyiség hangsúlyozása kétirányú hovatartozást és sajátosságot is jelent, amely elsősorban nekünk, itt élőknek (legalábbis egy részünknek) érték, és reméljük, hogy másoknak is az, az egyetemesség részeként. Ahogyan a líra logika, de nem tudomány, ugyanúgy nem lehet az a képzőművészet sem, de a műkritikában, a művészettörténetben talán mégsem szentségtörés értékelni a következetességet is az átfogó szemlélet, a teljesség és a részletek megismerésének igényével egyetemben.

Az erdélyi magyar képzőművészet első műveiként méltán csodálhatjuk a gelencei, székelyderzsi templomfestményeket, és világra szóló csúcs a Kolozsvári testvérek prágai Szent György-szobra, amelynek

1 *Erdélyi Magyar Képzőművészet 919–018. Arta plastică maghiară din Transilvania. Transylvanian Hungarian Art.* Kolozsvár, 2020, Iskola Alapítvány Kiadó.

több település emblematikus tisztelgéssel adózik, annál inkább, hogy a Kolozsvári testvérek hasonló jelentőségű, és számunkra értékesebb nagyváradi szobrai elpusztultak. Ám nyilvánvalóvá teszik, hogy ők nemcsak erdélyi születésűek-származásúak, de tájainkon dolgoztak, alkottak is. E területi kötődés a kor jellemző stílusának köntösében érvényesül, sokan hangsúlyozzák, hogy egyértelműen az európai kultúrkör kortárs, sőt úttörő része. A későbbiek során is természetesen születtek művészek, akik Erdélyből származtak, és származásukat nem kellett szégyellniük, de ez inkább csak nekünk, erdélyieknek fontos – valójában nem képzőművészeti okok miatt. Ajtósi Dürer életművének magyar gyökereit természetesen örömmel vállaljuk, mint ahogy büszkék vagyunk arra is, hogy a magyar festészet egészében is kiemelkedő fontosságú Barabás Miklós jelentősége, akinek életműve, pályája egyúttal arra is bizonyíték, hogy nemcsak Nyugat felé, de a Kárpátokon túlra is lehetett figyelni – hiszen Barabás Miklós és Szathmáry Papp Károly életének, alkotásainak fontos állomása volt Bukarest is.

Az Iskola Alapítvány kiadásában megjelent könyv lapjain Dósa Gézáról és Vida Árpádról sem olvashatunk, igaz ők még 1918 előtt meghaltak, hiába éltek és alkottak Marosvásárhelyen (is), e kötetben nem szerepelnek. Gyárfás Jenő szerencsére igen, mert ő csak 1925-ben hunyt el, bár alkotásainak oroszánrészre az első világháború előtt született. Hollósy Simont, aki 1918-ban hunyt el, románaiainak nyilván nem lehet nevezni, de nagybányai születése okán talán felvethető a kérdés, hogy ki számít erdélyi művésznek, ha munkásságának fontos szakaszai és utóélete, hatása is kapcsolja e tájakhoz. Ez a kérdés leginkább Fadrusz János és Zala György miatt vethető fel, akiknek művei Kolozsváron, Zilahon, Aradon a város meghatározó elemei, és alkotásaik nélkül Erdély képzőművészeti értékeiről beszélni nyilván öncsonkítás lenne. Viszont, ha elsősorban területi kategória az erdélyiség a képzőművészetben, akkor felesleges stílusirányzatok, műfajok vagy alkalmazott technikák elsőbbsége szerint tárgyalni, sőt, jelentős mértékben figyelembe kellene venni olyan mozgatórugókat is, amelyek a képzőművészet révén hatnak az erdélyi társadalomra (kiállító fórumok, amatőrök, járulékos műfajok).

Eddig is sejthettük, ez a könyv is bizonyítja: ha van a romániai magyarság életének, társadalmának, művelődésének olyan szelete, amellyel szinte minden tekintetben elégedettek lehetünk, akkor a

képzőművészetet elsőként kell említenünk. Éppen ezért nagyon meglepődünk, hogy abban a kötetben, amelybe a válogatás mindent felülíró szempontja a minőség és a reprezentativitás, nem találjuk Bálint Károly nevét. Pedig nála mivesebben, gondosabban kevesen dolgozzák ki alkotásaikat. De nem találjuk Barabás István nevét sem, aki évtizedeken át volt Marosvásárhely jelentős festője, és a kötet által bemutatott mindegyik korszakban alkotott. De ha ő kimaradt, akkor miért ne maradt volna ki Datu Viktor, Olariu György. Furcsállhatjuk, hogy Szücs György tanulmányában név szerint szerepel Dabóczi Mihály, külön kitérve Kőrösi Csoma Sándorról készült szobrára, amely ma is áll Marosvásárhelyen, de őrá nincs szócikk abban a könyvben, amely a romániai magyar képzőművészet lexikona kíván lenni. Örvendhetünk, hogy Papp Aurél – Popp Aurel helyet kapott a kötetben, de Aurel Ciupe-ra is számot tartunk. És miért nem találjuk Márton Ferencet sem, a három nagy székely festő egyikét, akinek munkásságát pedig e kötet egyik szerzője, Murádin Jenő a legnagyobb elismerés hangján méltatta. Koszta József, az alföld festője is Brassó szülőtte – rokonai ma is élnek Marosvásárhelyen – de ő sem szerepel a kötetben. Igaz, csak gyerekkora köti Erdélyhez, munkássága kevésbé, akárcsak Hajdú Istvánt, Étienne Hajdut, aki Tordáról indult. Mágori Varga Béla viszont szerepel. Ő is székely, Imecsfalváról származik, és ez a többiekkel szemben az ő esetében fontos, bár sok évtizedes munkássága Brazíliához köti. Szász Endre is elment Amerikába, majd visszajött Magyarországra, de az erdélyi művészek sorában e kötet szerint nem jut neki hely. Kasza Imrét (Csíkszentgyörgyről vagy Szebenből) sem említik sehol, igaz, Lakatos Editet sem. Rozsnyai Bélát sem találjuk, akinek fémszobrait előbb Marosvásárhelyen csodálhattuk, majd Koppenhágában, Stockholmban, Máltán, utóbb Budapesten, de Marosvásárhelyen is. A '60-as évek talán legeredetibb festőjét, Nyilka Róbertet is kifelejtették a válogatáskor, de a '80-'90-es évek termékeny és elkötelezett alkotóját, Molnár Dénest is hiába kerestem a kötet lapjain. Kuti Botond sem szerepel, pedig nála ígéretesebben induló fiatal festőt aligha találunk az Erdélyi-medencében. Az utóbbi években emelt legimpozánsabb műnek, a Gordon-hegyi Jézus szíve-kilátónak az alkotóját, Zavaczki Waltert is hiába keressük, pedig már meggyőző sora van köztéri műveinek. Az erdélyi grafikát hogyan lehetne elképzelni Sz. Kovács Géza nélkül, s az ezredforduló tárgyi világának átfoglalma-

zását Szabó Vilmos hiányában? Ferencz Ernő Csíkszeredából, Zagyva László Marosvásárhelyről ugyan elköltözött, de szobraik itthon maradtak, és hát úgy tűnik, ha a szobrászok nem, a szobrok biztosan nem beszélnek.

Örvendhetünk, hogy lendületes információkat kapunk a korszakokat bemutató tanulmányokban a különböző társadalmi körülmények között kifejezési formát és lehetőséget kereső-találó művészeti törekvésekről, alkotásokról, amelyek a népi faragóművészethez visszanyúlva újultak meg. De legfőbb ösztönzőjünkkel, Bandi Dezsővel nem találkozunk, és teljességgel hiányzik Miholcsa József is, akinek a magyar-székely népművészetben gyökerező faragott alkotásai több évtized reprezentatív művei közé tartoznak. De a sárpataki fejedelmi park portrészobrai, vagy Korondon az Anyanyelv emlékműve és Marosvásárhelyen Vályi Gyula hajócsavaros szobra nélkül se nagyon beszélhetünk a XX–XXI. század erdélyi magyar képzőművészetéről. Csodálkozhatunk, hogy ha a két világháború közötti fontos összegező kiállításokat megemlíti Murádin Jenő, akkor a későbbi fórumok miért maradnak ki: a Korunk Galéria Kolozsvárról, a Humorgrafika Szalon Marosvásárhelyről a '89 előtti időből, az Ariadné textilművészeti kiállítások a 2000 utáni évekből? Ez utóbbi évente olyan fórumot jelent, amelyre a nagyközönség is valóban kíváncsi, s ennek kapcsán talán természetes az újabb kérdés: az alkotók közül miért hiányzik: Nagy Dalma, Bandi Kati, Csiki Szabó Ágnes, Kolumbán Kántor Zita és még jó néhányan. Az alternatív művészeti csoportosulásokról, rendezvényekről dicséretes alaposítással beszámol Kányádi Irene, külön fejezetet ígér a kiadványokról, s olvashatunk a *Kukac*-ról mint kuriózumról, meg a *Balkon*-ról is mint „az egyetlen erdélyi képzőművészeti folyóiratról”, de szóra sem érdemes az *Erdélyi Művészet* sok-sok évfolyama, amely Székelyudvarhelyen jelenik meg Veres Péter áldozatos szerkesztésével, értékes munkatársak írásaival. A kiadványok sorában csaknem folyóirathoz méltó rendszerességgel megjelenő, sok tucatnyi művészeti monográfia – Tózsér József csíkszeredai munkássága – is eléggé reprezentatív ahhoz, hogy csodálkozzunk, az *Erdélyi Magyar Képzőművészet* átfogó kötetében nem ismerjük el fontosságát?

A művészeknek, a műveknek fórumot biztosító helyszínek tömör bemutatását is elismerés övezné e kötetben, hiszen a grafikai biennále, az Ariadné stb. tárlatok mellett az alkotótáborok (Árkos, majd Szár-

hegy, Gyergyóalfalu [Vadárvácska], de volt Erdőcsinád, vagy az Incitato művésztábor is) megannyi fontos helyszín, amelyek a képzőművészeti élet reprezentatív kapcsolatát biztosították a közönséggel. Jó néhány kiállítóhely a társasági életben is fontos szerepet vívott ki magának, és az alkotótáborok szabadtéri állandó tárlatai a kulturális turizmus célpontjaivá is emelkedtek, a tematikus alkotótáborok frissítő hatásának elismerése a műkritikában is nyomot hagyott.

A Korunk Galériához méltán hasonlíthatjuk Marosvásárhelyen a Bernády Ház kiállításait a művészeti élet helyszínei seregszemléjén, és a sort természetesen még folytatni kellene a Minerván át a Bánffy-palotáig. Talán az sem lenne baj, ha kapnánk egy kis útmutatót a neten keringő képzőművészeti adatbázisokhoz is, mert erre a kötetre természetesen szükség van, és jó lenne, ha bővített, javított kiadására nem kellene évfordulós alkalmat keresni.



Műsára várva, 2008
(80 x 80 cm, olaj, vászon)